

HISTORIJAT ISTRAŽIVANJA I NOVI PRILOZI POZNAVANJU NAJSTARIJEG SLOJA MOĆNIKA DUBROVAČKE PRVOSTOLNICE

Dr. sc. Vinicije B. Lupis
Državni arhiv u Dubrovniku
HR - 20000 Dubrovnik, Sv. Dominika 1
vlupis@dad.hr

UDK: 73.046 (497.5 Dubrovnik) "09"
247.3 (497.5 Dubrovnik) "09"
izvorni znanstveni rad
primljeno: 1. 12. 2005.
prihvaćeno: 15. 12. 2005.

Autor donosi nove rezultate istraživanja Moćnika dubrovačke prvostolnice uz historijat dosadašnjih spoznaja, gdje je ustvrdio postojanje kapitalne staurothece nastale u carigradskim radionicama X. stoljeća, uz jednu kasniju, i dva moćnika sv. Domitile i Petrunjele s carskim portretima, uz osvrt na historijat istraživanja dubrovačkog Moćnika kroz stoljeća.

Ključne riječi: Dubrovnik, prvostolnica, Moćnik, moći, staurotheca.

Ragusium, poslije Dubrovnik, koji izrasta iz manjeg naselja u sutonu antike, očito je u ranom srednjem vijeku postao važni utvrđeni grad bizantske Dalmacije.¹ O tome što se zbilo s biskupom epidaurskim Johannesom (639.), i kada je točno biskupska stolica prenesena u Dubrovnik, a moći svetaca u novo središte, teško je govoriti iz današnjeg rakursa gledanja. Jedno je, međutim, sigurno: bizantski car i pisac Konstantin VII. Porfirogenet (905. - 959.) u svojemu spisu *De administrando imperio liber de thematibus*, u glavi XXIX., *O Dalmaciji i narodima koji je nastavaju*, piše: "U ovom gradu (Dubrovniku) leži sv. Pankracij u Crkvi sv. Stjepana, koja je u središtu grada."²

Drugi povijesni izvor bitan za razvoj štovanja moći je Milecijeva kronika, pisana u nezgrapnim heksametrima, kojoj su se fragmenti sačuvali u *Analima* Nikše Ranjine, djelu dubrovačke historiografije XVI. stoljeća. Milecije tvrdi da se u Dubrovniku čuvaju moći svetaca: Nereja, Ahileja, Domicile i Petronile (Petrunjele), te da su ih bjegunci donijeli iz Rima. Milecije pjeva: "Ad decus et laudem Stephani Protomartyris extat / Castellum; templum fundat et corpora credunt / Sanctorum, quorum sunt nomina scripta, subaudis: / Nerei, Achillei, Domitillae, Petronillaeyue / Quae secum tulerant furtim Roma fugientes."³

Stari dubrovački anali nisu jedinstveni u popisu moći što su ih u Dubrovnik donijeli bjegunci iz Rima. Ranjina spominje: "(...) reliquie di corpi santi, de Nerei, Anchilei, Pangratio, Sergio, Bacco, Domitilla, Petronilla con molti altri (...)". Junije Resti - Rastić u djelu *Chronica Ragusina* naznačuje prvotno ove moći u Dubrovniku: "(...) le reliquie di s. Nereo, Achilleo, Pancrazio, Petronilla e Domitilla (...)".⁴

¹ Babić 1984-1985, str. 23-25

² K. Porfiregenet 1994, str. 75; C. Porphyrogenetus, *De Administrando Imperio*, grčki tekst GY. Moravcsik, engleski prijevod R. J. H. Jenkins, Washington 1967., str. 135-137; A. Bandur 1729, str. 348; Državni arhiv u Dubrovniku (dalje DAD), Arhiv Arneri, I-5/2, 1, 78, *Constantini Imperatoris (...) de Administrando Impero Tractatus, e ex Libro, cui Titulus. (Prijepis po izdanju Anselma Bandura iz 1711.)*.

³ Katičić, 1988, str. 33

⁴ Katičić 1988, str. 30

Svakako je postojao prvotni, protozapis memorijalnog karaktera dubrovačke Crkve, iz kojega su svi poslije crpili najstarije vijesti, i zasigurno je on nastao prije 949., kada se njime služi car Konstantin Porfirogenet; što je najbitnije, vijesti o najstarijim svetačkim moćima pokazat će se posve točnima uvidom u današnje stanje Moćnika. Upravo na moćima sv. Domicile i Petrunjele nalaze se carski portreti, a sačuvani su moćnici sv. Nereja i sv. Ahileja te sv. Pankracija. Car se u Carigradu, pišući svoj spis *O upravljanju Carstvom*, služio nesumnjivo vjerodostojnim izvješćima svojih temarha i crkvenih prelata; i kao što je potvrđena njegova vijest o crkvi sv. Donata u Zadru ili crkvi sv. Tripuna u Kotoru, tako bi u niz potvrđenih vijesti iz tog carskog spisa valjalo uvrstiti i postojanje moći sv. Pankracija, koje se, nažalost, nisu sačuvale u izvornom moćniku. To potvrđuju i dva moćnika, sv. Domicile i sv. Petrunjele, koji se u Dubrovniku vrlo rano spominju s carskim portretima.

Iznimno dragocjen opis štovanja moći u Dubrovniku potječe iz pera poznatog humanista Filipa de Diversisa, iz njegova *Opisa Dubrovnika* iz 1440. (*Descriptio Ragusina*).⁵ Ovaj *artium doctor* i profesor retorike iz grada Luce u Italiji boravio je u Dubrovniku od 1434. do 1441. godine. U poglavlju "O dubrovačkim crkvama", i to najprije o hramu svete Marije pisac navodi: "Na stupovima iznad bočnih lađa izgrađeni su svodovi, a nad jednim od njih sagrađena je kapelica koja nije toliko lijepa, koliko je puna svetosti, jer se u njoj čuvaju moći mnogih svetaca okovane srebrom i, na prvome mjestu, sasvim bijela pelenica u koju je bio povijen Gospodin naš Isus kao dijete kada ga je primio u ruke prorok Šimun riječima: Sad otpusti slugu svoga, Gospodine itd. Ta se presveta pelenica drži u kristalnom kovčežiću. Kada se baci u vatru, ona se usija, a kada se usijana izvadi, postaje bjelja, čistija i ostaje sasvim neoštećena. Među ostalim svetim moćima tu se drže i brižljivo čuvaju dvije ruke svetog Vlaha. Na jednoj od njih, o čudesne stvari, jasno se vidi svježa rana od točka sa željeznim šiljcima, reko bi čovjek da je od jučer."⁶ Filip de Diversis potom je u poglavlju pod nazivom "Opis hrama svetoga Vlaha" spomenuo štovanje moći svete braće Petra, Lovrjenca i Andrije, te crkvu sv. Stjepana, o kojoj piše: "Postoji još jedan veoma poštovan hram, hram svetog Stjepana Prvomučenika, gdje se čuvaju tijela svete Petrunjele, kćeri svetog Petra i Domicile, kao i veliko obilje moći drugih svetaca, okovanih u pozlačeno srebro. U kapeli gdje su pohranjene ove moći padavičari i ljudi mučeni od zlih duhova često se oslobađaju zaslugama i posredovanjem ovih svetaca i svetica. Mnogi ponekad i ozdrave i od različitih drugih nemoći, kako su mi često pričali vjerodostojni plemići te stari i učeni kanonici."⁷ Autor u dva poglavlja opisuje običaje pri ophodu u Dubrovniku sa svetačkim moćima. Prvo je pod imenom "O pohvalnom održavanju crkvenih procesija kojima po običaju prisustvuju gospodin knez i dubrovački Senat", a drugo poglavlje je "O pobožnoj procesiji koja se održava u čast tijela Gospodina našeg Isusa Krista".

Serafin Razzi, dominikanac iz Firence, boravio je službeno u Dubrovniku dvije godine, od 1587. do 1589. Tijekom tog vremena bio je prior dominikanskog samostana u Gradu, generalni vikar dubrovačke nadbiskupije i omiljeni propovjednik. Razzi je autor prve tiskane kronike povijesti grada Dubrovnika, *La storia di Raugia*, objavljene 1595. u Lucci. Među ostalim piše on i o svetačkim moćima, pa i o tome da su prve moći donesene iz Epidaura, a one kasnije potječu iz Rima. Piše da se svete moći čuvaju u crkvi sv. Stjepana i da ih ima pedeset. Među njima su i moći čestica glava dvanaest svetih mučenika. Nastavlja, svakako po Mileciju, da su početkom XI. stoljeća iz Dubrovnika u Zadar prenesene moći sv. Šimuna iz svećeve crkve. O tome stoji u Milecijevim stihovima: "Tempore non multo, quo jam Praesidente Tribuno / Judice Basilio Rhagusa quo regebatur, / Centum anno mille currense nostrae salutis / Quinquaginta novem et voluntate divina / Teuticorum servus procerum ab Hierosolimis urbe, / Attulit Simeonis Rhagusam, honorabile corpus / Prophetarum, qui dixit: Vos rogo fratres audite / Nunc, Deus, dimitte servum tuum in pace. Quod sancti Viti cum honore locarunt in Aede / Incognito nomine, sic multo tempore stetit / Usque Leonardus tempus Archipraesulis (...)" (Leonardo, dubrovački nadbiskup 1205. - 1216.).⁸ Serafin Razzi u svom drugom djelu, *Povijest dubrovačkih nadbiskupa - Narrazioni o vero storia degli arcivescovi di Raugia*, donosi više vijesti o moćnicima u Dubrovniku. Tako izvješćuje da su tjelesa svete braće bokokotorskih mučenika Petra, Andrije i Lovrjenca donesena u Dubrovnik u vrijeme prvog nadbiskupa Ivana, ali potom slijedi vijest da se to zbilo i u vrijeme nadbiskupa Vitala. Donosi on i vrlo kontradiktorne podatke o svetoj

⁵ De Diversis 1983, str. 15

⁶ De Diversis 1983, str. 15

⁷ De Diversis 1983, str. 16

⁸ Razzi 1903, str. 19

braći, da se njihov martirij zbio u vrijeme trinaestog nadbiskupa Ivana. To je očit primjer zbrkane domaće historiografije, što se moglo dogoditi zbog gubitka nadbiskupskog arhiva u nekoliko požara.⁹ Serafin Razzi, raspravljajući o moćnicima u dubrovačkim crkvama, tvrdi kako su neke darovali katolički kraljevi Bosne i Ugarske.¹⁰ Ta davna Razzijeva tvrdnja ima uporišta u činjenici da se u franjevačkom samostanu Male braće čuva kasnogotički moćnik ruke ugarskoga kralja Ladislava, da su se kod dominikanaca čuvali moćnici glave i ruke sv. Stjepana Kralja, te i moćnici sv. Ladislava i sv. Stjepana Kralja¹¹ u dubrovačkoj prvostolnici. Oni su možda u Dubrovnik prispjeli u vrijeme kralja Ludovika I. Velikog Anžuvince, kao zalog političke nazočnosti. Mogao je to biti dar koji je obvezivao jer su, naime, i prije Arpadovići obasipali dalmatinske gradove uzdarjima.¹² Serafin Marija Crijević iskreno je 1734. priznao, a 1744. i ponovio, da, uza sve istraživanje, nije doznao kada su točno moći sv. Stjepana Kralja stigle u Dubrovnik. Iz Crijevićeva je pisanja, međutim, neupitno da su ih dubrovački dominikanci stekli na zakonit i pošten način jer ih je dubrovački dominikanski samostan u dobroj vjeri dobio na dar. Dubrovački dominikanci iznimno su živo bili povezani sa samim kraljevskim dvorom, pa tako i s generalnim studijem u Budimu. O tom posredno svjedoči oltar triju mađarskih svetaca iz kraljevske kuće Arpadovića: Stjepana, Emerika i Ladislava, podignut oko 1505. godine.¹³ Moćnici grada Dubrovnika bili su zasigurno jedni od glavnih argumenata u političkom i državotvornom prestižu, ali su ih Dubrovčani isticali i kao svoju turističku atrakciju.¹⁴

Ludovik Crijević Tubero u svom djelu *Commentaria suorum temporum* donosi podatak: "In medio fere oppido Polimmirus D. Stephani Protomartyris erigit templum, reliquiasque Nerei, Archillei, et Pancrhatii martyris, Petronillaeque ac Domitillae virginum argento inclusas, secumque Roma asportatas ibi condit, attributa templi cura quibusdam clientibus suis a familia a Cruce denominata."¹⁵

William Shakespeare (1564. - 1616.) u svojoj komediji *Na Tri kralja* spominje grad u Iliriji u kojem su brojne znamenitosti i moćnici, a suvremena književna kritika na temelju suvremenih engleskih putopisa iz (Sir Richard Guylforda) XVI. i XVII. stoljeća smatra da je tu riječ o Dubrovniku i njegovim moćnicima.¹⁶

Jaketa Palmotić (1623.-1680.) u svome *Dubrovniku ponovljenom* (69., 70.) opjevao je svečani trenutak prijenosa moći: "Bogorodne majke blage / Pak nošahu svetu sliku, / Od pomoći koja drage / Sveg bi gradu Dubrovniku / Branitelj za tiem slavna / Nose u zlatu ruku i glavu / Ki je čuvo s neba odavna / Dubrovačku svu državu."¹⁷

Jerolim Kavanjin (1641. - 1714.), u svojoj *Povijesti vangjelskoj (Bogastvo i uboštvo)*, u XVI. pjevanju pjeva o bogatstvu moćnika grada Dubrovnika:

“Ti imaš blago pribogato
i u dnu svetih kojih kriješ,
pedeset udijeh svijeh u zlato
i u srebro kih odiješ,
i u crkvi ke Stjepana
držiš jošter punih rana.
Među kojih dvanaes glava
svetih nekijh mučenika,
paome križa po kome slava
tebi rane, čas i dika.
Serđa, Baka i Stipana

⁹ Krasić 1991, str. 112, 118

¹⁰ Razzi 1903, str. 176

¹¹ Bratovština sv. Stjepana iz Sustjepana u Rijeci dubrovačkoj (XV. st.) izvorno je bila posvećena sv. Stjepanu Ugarskom.

¹² Babić 1983-1984, str. 326-327

¹³ Krasić 1991, str. 210, 216

¹⁴ Tadić 1939.

¹⁵ Cervarius Tubero 1784, str. 10

¹⁶ Kostić 1972, str. 190-192; Janković 1964, str. 141-145; Filipović 1970, str. 93-102

¹⁷ Dubrovnik ponovljen, za tisak priredio i rastumačio Stjepan Skurla iz Dubrovnika, nakladom i troškom tiskare D. Pretnera, Dubrovnik 1878, str. 163 - 164

svijeh mučenih kapetana.
 Arkileja i Pankraca,
 Petronile, Petre kćere...
 Dubrovniče htij ufati,
 da takove i tolika
 vojska i množ os svetosti,
 branit te ima u jakosti(...)"¹⁸

Dubrovački je pjesnik Frano Getaldić Kruhoradić (7. VIII. 1650. - 24. XII. 1719.) u svom djelu *Raslika Skladanja Gosp. Frana Ghetaldicja nasvana Kruhoradice Vlast:a Dubr:a* posvetio dvije pjesme dubrovačkim moćima: "In lode della Città, e sue Religuie Poema" i "Per `arivo del Cruciffisso da esser riposto nella Chiesa del Glorioso S. Biagio N. Prottet: e Sonetto".¹⁹

Tiskano djelo dubrovačkog pjesnika Nikolice Bunića Vučića (oko 1635. - 16. VIII. 1678.) *Grad Dubrovnik vlastelom u trešnji* nije nikakav dokument, kao ni *Feniće aliti srećno naređenje gradu Dubrovniku po trešnji*, i nije realan prikaz stanja u gradu nakon trešnje 1667. godine, nego je to vrsta pjesničke lamentacije, "tuženje" nad sudbinom svoje domovine. No, među svim povjesničarima, on je kao pjesnik na subjektivan način izrazio konkretni čin spašavanja koji je poduzeo 14. travnja 1667., kada je evakuirao državnu riznicu i moćnike iz crkve sv. Stjepana u tvrđavu Revelin.²⁰ Pjesnik Nikolica Bunić Vučić tako je konkretno spasio dva moćnika: sv. Domicile (XC.) (sl. 9-12) i sv. Petrunjele (CXLI.) (sl. 13-16), koji će biti daljnja tema naše rasprave.

Povijest dubrovačke Crkve uz povijest svetih moći u Dubrovniku prvi je, koliko se zna, pokušao napisati dubrovački nadbiskup benediktinac Euzebije Kabužić (Caboga). On je u drugoj polovici XVI. stoljeća ostavio iza sebe djelo pod naslovom *Vitae Ragusinorum Pontificum*.²¹ No još je prije njega Nikša Ranjina u svojem djelu *Annali di Ragusa*, na temelju oskudnih, a nerijetko neprovjerenih i nepouzdanih vrela, pokušao nabrojiti dubrovačke nadbiskupe i biskupe od početka do 1544. godine.²²

Ranjinin rukopis imao je u rukama Serafin Razzi, i njime se poslužio u svojoj *Storia di Raugia* (Lucca, 1595.), prvoj tiskanoj povijesti Dubrovnika, pa tako i povijesti dubrovačke Crkve.

Nakon Razzija moralo je proći više od jednog stoljeća prije nego se netko ozbiljnije i sustavnije pozabavio crkvenom poviješću Dubrovnika. Bio je to dominikanac Serafin Crijević (1686. - 1759.), koji je iza sebe ostavio monumentalno djelo u pet svezaka u rukopisu pod naslovom *Sacra metropolis Ragusina*, dosad najveće napisano o dubrovačkoj Crkvi, posebno zanimljivo kao vrelo za povijest štovanja moćnika u Dubrovniku. Djelo je ostalo u rukopisu i čuva se u dominikanskom samostanu u Dubrovniku, a po jedan prijepis u Knjižnici Male braće u Dubrovniku i u Arhivu HAZU u Zagrebu pod sig. I c 61.

Za nas najzanimljiviji dio Crijevićeve kronike svakako je *Prolegomena in sacram metropolim Ragusina ad illustrandam Ragusinae Provinciae Pontificum Historiam necessaria edita a F.S.M.C.R.O.P.C. / RAGUSIJ Anno Domini MDCCXLIV*. To je do današnjih dana najcjelovitiji izvor za poznavanje povijesti svetačkih moćnika u Dubrovniku i okolici; kanonik Stjepan Skurla upravo je iz njega crpio najviše podataka, uz posebne katedralne inventare, usmenu tradiciju, arhive Blagog djela i Popovskog zbora. *Catalogus sacrarum reliquiarum, quae Ragusii asservantur* Crijevićevo je izgubljeno djelo, za koje se zna isključivo na osnovi pisanja samog autora, koji se na njega nekoliko puta poziva.²³

¹⁸ Dugački ep Jerolima Kavanjina o bogatom Epulonu i ubogom Lazaru poznat pod imenom "Bogastvo i uboštvo", u 30 pjevanja, sa 32.658 stihova (Poviest vandelska bogatoga a nesrećna Epulona i ubogoga a čestita Lazara (Bogastvo i uboštvo) velepiesna Jerolima Kavanina (Cavagnini) vlastalina splitskoga i trogirskoga) jedno je od najopsežnijih djela u stihovima u hrvatskoj starijoj književnosti. Njime pjesnik obuhvaća različite duhovne i kulturološke aspekte ondašnjeg svjetonazora: Sveto pismo, kršćanski moral, povijest Južnih Slavena i kroniku dalmatinskih gradova, spominjući znamenite ljude i događaje minulih stoljeća. Uz životopis pjesnika Kavanjina iz pera Ivana Kukuljevića Saksinskog i novčanu potporu Josipa Jurja Strossmayera, ovo je djelo tiskano 1861. u Zagrebu. Drugo kritičko izdanje uredio je Josip Aranza u nakladi JAZU, Stari pisci, knjiga 22, Zagreb, 1913.

¹⁹ DAD, Rukopisna ostavština (R. O.), Luke Pavlovića, 283, 30, str. 14-17

²⁰ Tatarin 2004, str. 1-284

²¹ Farlati/Coleti 1800, str. 18

²² Annali di Ragusa 1883.

²³ Krasić 1975, sv. I, str. 37

Crijevićev je rad nastavio franjevac Sebastijan Slade - Dolci (1699. - 1777.) u djelu *De Ragusini archiepiscopatus antiquitate* (Ancona, 1761.), no ono nije doseglo Crijevićeve erudiciju. Slade u djelu *Epistola Anticritica de Antiquitate Ragusini Archiepiscopatus* donosi stihove: "Ad decus et laudem Stephani protomartyris extat / Castellum et templum fundat, et corpora condunt, / Sanctorum, quorum sunt nomina scripta, subaudi / Nerei, Achillei, Domitillae Petronillaeque. / Quae secum furtim tulerant Roma fugientes(...) / Quidam Naucherius, qui Fruntius est vocitatus (...) / Urbem Rhagusam cum Zenobio Zenobiam / Transtulit: hic praesul, haec Virgo et Martyr (...) / Cum prece, cum psalmis, cum laudis honore locarunt (...) / Sanctae Mariae Domini Genitricis in Aede, / Anno Mileno Domini simul et duodeno (...) / Post modicum tempus Vitale Metropolitano / Judice Lampridio, residentibus urbe Rhagusa / Corpora Laurenti, sed non illus adusti, / Andreae, Petri, non Christi discipulorum, / Coelitus ostensa, simul translata fuerunt; / Cum quibus et Blasii constat caput esse repertum. / (...) Tempore post multo, quo presidente Tribuno, / Judice Basilio, Rhagusa quo regebatur, / Centum anno mille nostrae currentae salutis / Quinquaginta novem etiam voluntate divina, / Septima tunc erat Jani. De cruce signatus / Teutenicorum unus procerum ab Hierosolimus urbe / Attulit Simeonis Rhagusam honorabile corpus/Prophetae qui dixit: Vos rogo, fratres audite: / Nunc, Deus, dimitte servum tuum in pace."

S Crijevićem su se mogli mjeriti jedino isusovac Daniel Farlati (1690. - 1773.) i njegov nešto mlađi suradnik Jakov Coleti, koji su u VI. svesku svojega djela *Ilyricum sacrum* (Mleci, 1800.) uzeli u obzir sva dotad poznata vrela. Svojevrsnu sintezu svega dotad napisanog načinio je F. M. Appendini, ali mu je kritički aparat bio manjkav u njegovoj *Notizie storico - critiche sulla antichità, storia e letteratura de' Ragusei* (Ragusa, 1802.). Uz domaće se pisce i desetak talijanskih i francuskih autora osvrnulo na neke dubrovačke biskupe i nadbiskupe.²⁴ Isusovac Ivan Marija Mattei - Matijašević u *Compendino della Storia Sacra di Ragusa* iz 1788. donio je popis moćnika iz Moćnika.²⁵ Isti je autor, dubrovački isusovac, poznat po svoja tri rukopisna sveska pod nazivom *Zibaldone. Memorie storiche su Ragusa raccolte dal Padre Gian - Maria Mattei*. Dubrovački kanonik Stjepan Skurla služiti će se u osnovi donekle istim popisom. Isusovac Alfonso Nicolai u Rimu je 1752. tiskao *Memorie storiche di S. Biagio*, posvetivši djelo dubrovačkom Senatu. Petar Bašić 1803. tiskao je u Dubrovniku *Scivot Svetoga Vlasi Biskupa i Muccenika Braniteglia Skupnovladagnia Dubrovackoga*.

Drugo tiskano djelo na hrvatskom jeziku o povijesti dubrovačke Crkve i moćnicima u Dubrovniku, *Pravovjerstvo starijih Dubrovcanom na isgled* Tome Ivanovića, iz 1804., otvorilo je novo poglavlje pribiranja znanja o toj tematici. Zatim slijedi rano preminuli dubrovački kanonik Stjepan Skurla sa svojim životnim djelom *Moćnik stolne crkve dubrovačke - izvješće o drvu sv. Križa, Pelenici Isukrstovoj, ostalijem moćima posvećenijem životom i smrti našeg Spasitelja*, tiskanim u Dubrovniku 1868. Toj je knjizi prethodio dugotrajni rad na prikupljanju građe sačuvan u nekoliko rukopisa u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku, pod brojem 238. U svežnju su rukopisi o štovanju sv. Vlaha, moćnicima i crkvenoj povijesti: *Patroncinio di S. Biagio verso Ragusa, Culto e venerazione di S. Biagio in Ragusa, Caduta della Repubblica e costumanze attuali, Chiesa Metropolitana di S. Maria Maggiore di Ragusa, Catalogo delle Reliquie che si conservano nella Chiesa Cathedrale di Ragusa, Reliquie che una volta erano conservate nella Chiesa di S. Stefano in Pustierna, Chiesa di S. Stefano e suo Reliquiario*.²⁶

Dopunu podataka što ih je dao Stjepan Skurla i njihove ispravke približio je dubrovački kanonik dum Antun Liepopili u knjizi *O dubrovačkom Moćniku razjašnjenja nekih pitanja*, tiskanoj u Dubrovniku 1934. Britkim je jezikom, pronicljivo, Antun Liepopili razriješio brojne nedoumice o dubrovačkim moćnicima iz Moćnika, katkad zvanoga i Sveta Blagajna. Može se reći da se Liepopili jedini analitički bavio moćnicima, ne samo njihovom historiografijom. On je u *Listu Dubrovačke biskupije* iz 1908., br. 1 i 3, i potom u svojoj knjizi o Moćniku objelodanio prvi sačuvani popis iz 1335 (sl. 2). Arhivistički je opisao rukopis i donio ga je u cijelosti.²⁷

²⁴ S. Crijević u svojoj Prolegomena in sacram metropolim Ragusinam, Ragusii, 1744, 189/190, R190. u knjižnici Dominikanskog samostana u Dubrovniku, donosi imena deset talijanskih i francuskih povjesničara koji su pisali o nadbiskupima podrijetlom iz njihovih zemalja.

²⁵ DAD, R. O, Pavlović-Gracić, br. 54

²⁶ Rukopisi Znanstvene knjižnice Dubrovnik, sv. II, 1997, 101

²⁷ Ovaj se popis čuva u DAD-u, Ecclesiae et Monasteriae, Ser. XIV. 1. Reliquiae s.s. corporum repertae in Ecclesiae Cathedrali S. Mariae Maioris d.d. 1335. fol. 1.-7

Prvu posebnu suvremenu studiju o moćnicima sv. Vlaha napisao je Lazar Mirković 1935., gdje je nastanak moći glave i ruke sv. Vlaha povezo s bizantskim radionicama.²⁸ Prvi suvremeni i dosad jedini službeni popis Moćnika u XX. stoljeću izvršila je komisija u sastavu: don Niko Gjivanović, Božo Glavić, don Karlo Lovac i Petar Pallavicini 1945. godine.

Nakon Drugoga svjetskog rata samo su se usput kao temama, ali nikad u cjelini, ovom problematikom pozabavili Cvito Fisković, Ivo Lentić i Joško Belamarić. Kako je vidljivo iz kataloga, najveći dio moćnika, i to one najstarije umjetnine, nije nikada obrađen i nije uočen upravo najdragocjeniji sloj, X.-XII. stoljeća. Autore su zanimalo samo pojedine izolirane umjetnine, a nikada cjelovita obradba ni fenomen prikupljanja.²⁹

Autor ovog rada monografski je obradio sve emajlne reljefe na moćnicima sv. Vlaha i prvi je put ustvrdio da je moćnik desne ruke sv. Vlaha nastao u normanskim radionicama Palerma, na Siciliji, u prvoj četvrtini XII. stoljeća, i to na osnovi provedene komparativne analize. Isto je tako obradio iznova sastavljeni moćnik glave sv. Vlaha iz XVII. stoljeća, sa starijim slojevima, i dva moćnika glave sv. Vlaha iz XIV. stoljeća, kao i nazočnost rimske i napuljske zlatarske komponente u cjelokupnoj kolekciji.³⁰

No, nakon širokog izlaganja historijata istraživanja Moćnika dubrovačke prvostolnice, vratimo se umjetninama iz te kolekcije koje predstavljaju najstariji sloj, koji je prethodio nabavi moćnika glave sv. Vlaha i moćnika desne ruke sv. Vlaha, uz uvodnik o samom fenomenu pojave moćnika.

Proces stvaranja kršćanskog sustava simbola i obreda tijesno je vezan s integriranjem mediteranskih civilizacija, judejske i grčke tradicije s orijentalnim kultovima. Tu je riječ o pokršćavanju pretkršćanskih tradicija u kojima se štovanje tijela odrazilo sa svojim posebnim oblicima materijalizacije. Kršćanski duh preuzeo je sav balast folkloristike u svrhu spasenjskog pristupa - "narodne teologije".³¹

Crkva je prvih stoljeća mučeništvo smatrala najvećim savršenstvom, temeljeći to na riječima samoga Krista upućenim apostolima na Posljednjoj večeri: "Nema veće ljubavi nego život svoj položiti za prijatelje svoje." (Iv. 15,13). Osnova nadnaravne moći koju je rano kršćanstvo pripisivalo mučeničkim kostima leži u vjerovanju da se u mučeniku nalazio sami Krist. Onog časa kada je kršćanin, našavši se u rukama mučitelja, odlučio da za svoju ispovijest vjere podnese i najteže mučeništvo, i samu smrt, u njega ulazi sam Krist, koji mu daje snagu za najteže iskušenje. Bez Kristove nazočnosti u sebi, prema starokršćanskom vjerovanju, mučenik ne bi bio sposoban pretrpjeti fizičke muke i postignuti neumrli vijenac slave. Nazočnost Kristova ostajala je u tijelu mučenika i njegovim ostatcima - moćima i nakon zemaljske smrti. Iz takve idejno-religijske osnove mogu se izvesti objašnjenja za pojedine konkretne obredne ili druge detalje vezane za kult mučenika. Vjerovalo se da se doticanjem moći mučenika može postići milost svetosti Božje nazočne u njima. Praktični cilj u skladu s takvom koncepcijom očitovao se u *fenestella confessionis* - otvoru za izlaganje moći, što se na srednjovjekovnim moćnicima izražava u obliku monofore ili bifore ili pak okruglog ili četvrtastog otvora, dakle radi se o izravnom posuđivanju arhitektonskih oblika i približavanju moćnika osnovnoj ideji živog hrama. Moćnik u obliku dijela tijela tako preuzima oblik hrama - ljudskog tijela. Razvojem liturgije moći se mučenika prenose u oltar i oblikuju preneseno značenje - oltara groba.

U prvotnom kršćanstvu nije bilo magijske pobožnosti prema stvarima, kojoj inače ljudska priroda neodoljivo robuje.³² Postavljanje moći u oltar imalo je funeralni karakter, i bilo je popraćeno tipično funeralnim obredom. Iz mučeničkih moći struji natprirodni fluid Kristove milosti.³³ Tu se zbio određeni ustupak adaptirajući pretkršćanski sloj. Tek od IV. stoljeća kršćanski je oltar došao u dodir sa svetačkim

²⁸ Mirković 1935.

²⁹ Fisković 1949; Fisković 1964; Fisković 1965; Fisković 1969; Fisković 1973; Fisković 1976; Lentić 1979; Lentić 1980; Lentić 1982; Lentić 1984; Lentić 1987; Belamarić 2001.

³⁰ Lupis 1997A, str. 56; Lupis 1997B, str. 25-34; Lupis 1999A, str. 43-46; Lupis 1999B; Lupis 2000A, str. 255-265; Lupis 2000B, str. 1-235; Lupis 2000C, str. 191-195; Lupis 2001A, str. 1-50; Lupis 2001B, str. 381-396; Lupis 2001, str. 47-52; Lupis 2002., str. 526-537; Lupis 2003, str. 81-84; Lupis 2004B, str. 44-47; Lupis 2004A, str. 95-106

³¹ Emilade 1973, str. 192-197

³² Škobalj 1970, str. 69-82; J. Belamarić 1991, str. 41-60

³³ Gabričević 1987, str. 113-124; Joseph Braun najbolji je izvor za poznavanje razvoja oltara i njegova ukrašavanja (vidi: Braun 1924.). Oltari od plemenitih kovina djelomično su odlika darovanja cara Konstantina Velikog (vidi: Davis 1989, str. 23). O oltarima: Pocharsky 1993, str. 38-45; Pocharsky 1999, str. 217, 230

moćima. Na grobljima *extra muros* kršćani su stari poganski običaj podizanja stela i memorija nad grobovima heroja, primijenili i na mučenike. Na mučeničkim grobovima podigli su memorije, ciborije i stele na kojima su, umjesto poganskih, obavljali kršćanske obrede. Ispod menze je bio grob, pa su se kosti mučenika postavljale u minijaturne sarkofage. Dijeljenjem moći svetaca grobovi su postajali sve manji i popeli su se postupno iznad tla. Unutar tih sarkofaga postavljale su se po tri kutijice. Od V. i VI. stoljeća proces uzdizanja moćnika u podnožju oltara završava njihovim premještanjem u samu oltarnu menzu.³⁴

Taj prvotni razvojni stupanj na dubrovačkom području očituje lopudska skupina moćnika.³⁵ Nažalost, u samom Dubrovniku nije sačuvan minijaturni mramorni sarkofag za moći, kakve imaju Gradež/Grado u Italiji, Zadar ili Kotor, jer on u Moćniku posjeduje kasniji stupanj razvoja moćnika, od IX. i X. stoljeća. Najdragocjenije su bile moći vezane uz Kristovu pasiju, i one su se dobivale kao poseban dar - a to je upravo zlatni križ - *staurotheca*, iz X. stoljeća, vjerojatno dar cara, Kristova namjesnika na zemlji, Dubrovniku, kao simbol carske nazočnosti u tom zapadnom gradu Istočnog Carstva.

U IV. stoljeću u palatinskoj kapeli u Rimu štovala se čestica drva sv. Križa, a jednako štovanje bilo je i na istočnome carskom dvoru. Tako štovanje moći drva sv. Križa prerasta u carski privilegij prebogatih *staurotheca*,³⁶ što se razvija u dva smjera: izradbu malih i velikih *staurotheca* kakvu ima Dubrovnik. Na kršćanskom Zapadu, području zapadne Crkve,³⁷ uvijek se kod *staurotheca* težilo ugledanju na istočne izvore, štoviše, *bizantineggiante*, ponajviše zbog carskog uzora koji se čuvao u bazilici sv. Petra.³⁸

Dubrovački Moćnik³⁹ iznimno je važna kolekcija moćnika na području bivše države, a najvažniji predmet te kolekcije jest moćnik drva sv. Križa - zlatna *staurotheca* (XX.) (sl. 3-8).⁴⁰ Ona se spominje u prvom sačuvanom inventaru riznice Moćnika iz godine 1335. kao jedna od tri tablice/tabule - ikone s tri drva sv. Križa: "Tres icone cu(m) tribis cucibus de ligno XPI (Christi)".⁴¹ Zlatni križ iz X. stoljeća uložen je poslije XII./XIII. st. u srebrni reljef s prikazom Bogorodice i sv. Ivana pod križem te s dva anđela iznad hasti križa, u bizantskoj maniri. Rub te tabule isprva je bio urešen s dvanaest kamenova, od kojih je danas sačuvano samo pet (plavih i zelenih).

Najdragocjeniji predmeti u srednjem vijeku ukrašavali su se dragim kamenjem, bilo da se radi o vladarskim insignijama bilo o svetačkim moćima ili liturgijskim predmetima. Drago je kamenje imalo čarobnu moć i svoju simboliku. Sv. Ivan Evanđelist u *Otkrivenju* 21 (17 - 21) piše: "Zidine (Jeruzalema) su sagrađene od jaspisa, a grad od čistog zlata, nalik čistom staklu. Temelji su gradskih zidina ukrašeni svakovrsnim dragim kamenjem. Prvi je temelj od jaspisa, drugi od safira, treći od kalcedona, četvrti od smaragda, peti od sardoniksa, šesti od sarda, sedmi od hrizolita, osmi od berila, deveti od topaza, deseti od hrizopraza, jedanaesti od hijacinta, dvanaesti od ametista. Dvanaest je vrata dvanaest bisera."

³⁴ Caillet 1995, str. 46-56

³⁵ Vinicije B. Lupis, "Iznova o lopudskim moćnicima", predavanje održano na znanstvenom skupu "Arheološka istraživanja u dubrovačko-neretvanskoj županiji", u Dubrovniku 2005. god. (autor u radu koji će biti tiskan u Izdanjima HAD-a donosi svu literaturu.); V. Novak 1930-34, str. 165-194, sl. 24-26; Fisković 1980, str. 240; Lupis, 1996, str. 65-76

³⁶ Staurotēka-moćnik, najčešće u obliku križa: sadrži česticu Kristova križa (grč. staurós/križ, thēke/spremnic). Uobičajen je latinizirani oblik *staurotheca* (vidi: V. Anić/I. Goldstein, Rječnik stranih riječi, Zagreb 1999, str. 1191).

³⁷ Pojam pravoslavlje-pravovjerje/ortodoksija upotrebljava se kako bi se precizno razlikovali svi sljedbenici ispravne Crkve od monofozita, nestorijanaca - pripadnika brojnih istočnih denominacija koji se razlikuju u pristupu pokušaja tumačenja i pojmovnog oblikovanja temeljnih kršćanskih istina (npr. o sv. Trojstvu, o Kristovu bogočovještvu, o Mariji), zatim pitanja prevlasti među nekim većim i starijim kršćanskim središtima (Rim, Antiohija, Aleksandrija, Carigrad); razlike u mentalitetu i liturgijskoj praksi utjecale su na te podvojenosti. Treći raskol (1045.) bio je više pravno-politički negoli doktrinarni i podijelio je pravovjernu Crkvu na Zapadnu, "Katoličku", i Istočnu, "pravoslavnu" (vidi: Kolaric 1982.).

³⁸ Furlan, 1974, str. 54; Jansen 1864, 5/3452; Panazza, 1987, str. 8-18; Zastrow / De Meis 1975, str. 11-18; Tarlon 1974, str. 298; Vergani 1993, str. 290-291

³⁹ Prateći razvoj samog leksema moćnika, tj. hrvatskog jezičnog adekvata za internacionalizam relikvije (lat. reliquiae), u dubrovačkoj se tradiciji nailazi na bogat terminološki spektar. Skup moćnika, mjesto na kojem se čuvaju, dakle riznica u Dubrovniku, nazivala se: Moćnik, Moćište, Shrana ili, po starom običaju, "Sveta Blagajna". Termin Moćnik, s velikim početnim slovom O, odnosi se pritom samo na prvostolnu riznicu.

⁴⁰ Inventarski broj u Moćniku dubrovačke prvostolnice.

⁴¹ DAD, Ecclesiae et monasteriae, XIV.1. Reliquie s.s. corporum repertae in Ecclesia Cathedrali S. Mariae Maioris d. d. 1335, 3; Eccl. et monast. XIV. 37. Elenco delle reliquiae e quadri alla cattedrale, 2; Eccl. et monast., XIV. 36. De sacris Rhacusii reliquiis, 2; Eccl. et monast, XIV. 40. Sacrae reliquiae quae in ecclesia cathedrali Rhacusina servantur sedulo recensitae anno domini MDCCCXLIV, 2.

Na križištu donje haste dvogrednoga patrijarhalnog križa ispod zlatne potkove umetnut je drveni mikrokiž (5,12 x 4,06 cm) s izrezbarenim Kristovim korpusom. Riječ je o umjetnini izrađenoj u carskoj radionici u drugoj polovici X. stoljeća, izvanredne tehnike, elegancije i mjere, u obliku ljudskog tijela, prema antičkim uzorima, otkrivenima iznova u makedonskoj renesansi bizantske umjetnosti.⁴²

Zanimanje za klasičnu tradiciju koje se probudilo u X. stoljeću našlo je svoj odraz i u primijenjenoj umjetnosti. Upravo na dubrovačkom križiću *staurotechi* vide se sve bitne značajke bizantske plastike X. stoljeća. Tijelo je Kristovo korpulentno, opuštено, nogu uprtih o supedanej, perizoma je pravilnih i smirenih nabora sa središnjim nodusom, iznad kojih Krist, glave blago pognute ulijevo i ispruženih dlanova, pobjedonosno slavi svoje novo rođenje na križu. Trozračni svetokrug - simbol Svetoga Trojstva, kruni glavu, iznad koje je prazni titulus.

Ovaj je križić vrlo blizak raspelu s triptiha princeze Ane, kćeri cara Romana II. i žene sv. Vladimira, iz British Museuma.⁴³ Razlika je jedino u mediju - bjelokosti britanske umjetnine i drvetu u dubrovačkom primjeru. Raspelo s bjelokosnog diptiha s prikazima Gospodnjih blagdana iz riznice prvostolnice u Milanu pridružuje se ovoj skupini raspela tipičnoga makedonskog razdoblja monumentalne plastičnosti i u malenim dimenzijama.

Srebrni okov povezuje se s adriobizantinizmom XII. stoljeća, uz prepoznatljivu komnensku crtu osjećajnosti, blisku moćniku sv. Križa iz crkve u Jacourtu, koji se sada nalazi u Louvreu.⁴⁴ Uz drugi srebrni okov moćnika drva sv. Križa (XIII.) jedini usporedivi primjeri u Hrvatskoj jesu nešto kasniji okovi splitskoga misala i splitskog evanđelistara, iz XII./XIII. i XIII. stoljeća.⁴⁵

Drvena jezgra dubrovačkog križa okovana je zlatom, a svi završeci haste križa imaju emajlirane jezike, prekrivene finim biljnim ornamentom palmeta i istokračnih križića, izvedenim u bijelom, plavom, crvenom i zelenom emajlu. *Staurotecha* iz Limburga na Lahnu - po jednim napravljena za Bazilija Proedrosa, sina Romana I. Lakapena (oko 964. godine), a po drugima nastala prema narudžbi Konstantina VII. Porfirogeneta i Romana II. (948. - 976.)⁴⁶ - i četiri medaljona s prikazima: cara u lovu, stabla života i Aleksandrove apoteoze s Pale d'oro iz bazilike sv. Marka u Mlecima⁴⁷ tvore skupinu potvrđenih emajla X. stoljeća, specifičnoga likovnog izraza, kojoj se pridružuje dubrovačka *staurotheca*. U ovoj posebnoj skupini riječ je o istom skladu boja, finoći ćelijastog emajla i o tretmanu florealnog motiva i modelacije. Umjetnost emajla bila je, u pravom smislu riječi, umjetnost dvorskih radionica Velike palače. Emajli kasnog IX. i ranog X. stoljeća čistih su boja, a tijekom druge polovice X. i u XI. stoljeću umjetnost emajla *cloisonné* doživljava svoj vrhunac. Dubrovačka *staurotheca* uvrstila je Dubrovnik u ključna mjesta na svjetskom zemljovidu čuvanja bizantskog emajla, a pritom se radi o iznimno vrijednom primjerku u svjetskim razmjerima i najvrjednijemu izvorno sačuvanom liturgijskom predmetu od plemenitih kovina bizantskog stilskog izričaja u Hrvatskoj. *Staurotheca* je najstariji izvorno sačuvan moćnik u Moćniku dubrovačke prvostolnice.

U svezi s tekstovima koji se pojavljuju na moćnicima, ikonografskim rješenjima, valja istaknuti i jezično, ali i stilsko pitanje. *Maniera greca*, zvana još i *alla bizantina*, u talijanskoj povijesti umjetnosti označava protutežu rađanju *lingua franca*, jer je, u punom smislu riječi, *Maniera greca* bio likovni jezik univerzalne kršćanske umjetnosti na Sredozemlju. Skupina kružnih emajlnih medaljona sa starog moćnika glave sv. Vlaha (II.), koji je bio izvorno od srebra, nastao u carskoj carigradskoj radionici iz prve četvrtine XI. stoljeća, i vjerojatno još dva propala bizantska moćnika čine sljedeći razvojni stupanj bizantskog stila, uvrštavajući Dubrovnik u ključna mjesta na svjetskom zemljovidu čuvanja i daljnjeg razvoja bizantskog emajla. Upravo ovaj moćnik najbolji je primjer nazočnosti dva ravnopravna pisma i jedinstvenog likovnog izraza koji povezuje sva kršćanska središta do godine 1204. Umjetnina *alla bizantina* to najljepše očituje na drugom moćniku drva sv. Križa - *staurotheci* (XIII.) iz istog dubrovačkog Moćnika (sl. 1).

⁴² Bank/Bouvier/Djuric/Bouras 1980, str. 97-122; Grabar, 1969, str. 99-125; Mercati 1939-1940, str. 201-212; Caillet 1988, str. 208-217; Bouras 1979, str. 30-31; Totev 1995; Totev 1998, str. 68-72; Marjanović - Vujović 1987, str. 1-63

⁴³ Talbot Rice 1963, str. 80

⁴⁴ Durand 1999, str. 168

⁴⁵ Pecarski 1964; Fisković, 1987, str. 73

⁴⁶ Durand, 1999, str. 147

⁴⁷ Lorenzoni 1963, str. 5-6

Radi se o romaničkom moćniku u obliku tablice (v. 22. cm. x š. 17, 5 cm) od srebrnog iskucanog lima s istaknutim rubom na kojemu je bilo ugrađeno osam *cobachon* kamenova, od kojih danas pet nedostaje. Između se nalaze istaknuti reljefi romanički stilizirane vinove lozice štancani na sličnoj štanci kao motiv s ploče sv. Mihovila i s druge s likom Bogorodice na pali *d'oro* iz prvostolnice u Caorleu. Talijanski autori nemaju čvrsto stajalište o vremenu nastanka ove umjetnine, zbog loše restauracije umjetnine, a vezuju je uz jadranski zlatarski krug XIII./XIV. stoljeća vezan uz bizantsku tradiciju. Stilizacija Bogorodice i sv. Ivana, njihov lagani otklon, nježne siluete bliske su skupini s donjeg ruba tabule s likom Bogorodice iz prvostolnice u Caorleu.⁴⁸ Mi smo pristaše starije datacije u drugu polovicu XII. stoljeća, vezujući nastanak obje tabule uz domaću radionicu koja sažima bizantske i romaničke stilske sastavnice u novu kvalitetu. Ivanov i Bogorodičin lik, nježnih i izduženih oblika, poput sjena izbijaju s metalne površine, a nad njima su dva anđeoska lika. Riječ je o romaničkoj tabuli koja bi se mogla uvrstiti u rijetku preživjelu skupinu brojnih sličnih umjetnina iz starih inventara, jer se spominje u prvom prvostolnom inventaru godine 1335., a isto je tako spominje i Crijević u svojem djelu.⁴⁹ U središtu tabule je patrijarhalni dvogredni križ uložen u središnju udubinu. Ta srebrna tablica moćnik iz XII. stoljeća zanimljiv je pandan srebrnoj tablici moćniku XX., u koju je uložen zlatni carski križ. Ta druga srebrna tablica ima mnogo kvalitetnije iskucane likove sv. Ivana i Bogorodice. Dubrovački moćnik stariji je i arhaičniji od okova evanđelja iz Trevisa koji se čuva u Dijecezanskom muzeju i datira se u drugu polovicu XIII. stoljeća.⁵⁰

Sljedeći moćnik, noge sv. Petrunjele (CLXI.) (sl. 13-16), (vis. 28,6 cm, šir. 15,55 cm), pripada među skupinu najvažnijih u dubrovačkom Moćniku, makar se na prvi pogled ne čini tako. Izvorno se ovaj moćnik do 14. travnja 1667. godine nalazio u dubrovačkoj crkvi sv. Stjepana na Pustijerni; među moćnicima ove crkve spominje ga Serafin Crijević u svojem rukopisu: *Prolegomena in Sacram Metropolitim Ragusinarum ad illustrandam Ragusinae provinciae pontificum historiam necessaria, edita a fratre Seraphino Maria Cerva, Ragusinae Ordinis Praedicatorum Congregationis. Ragusii anno Domini MDCCXLIV.* na 254. stranici.⁵¹ Dubrovačka je vlast vodila osobitu skrb o načinu čuvanja moći. Tako je nakon krađe moći iz crkve sv. Stjepana na Pustijerni Veliko vijeće 19. siječnja 1314. donijelo odluku o popravku Moćnika crkve.⁵² Prema popisu moći iz crkve sv. Stjepana 1493., ondje ih se nalazilo 38,⁵³ a danas se veći dio njih nalazi u prvostolnom Moćniku, što potvrđuje i jedan arhivski izvor iz 1498. godine.⁵⁴

Riječ je o moćniku noge obuvene u gotičku cipelicu s punciranim cvjetnim ornamentom. Na vrhu noge je kružni medaljon s trolistom u sredini i s natpisom: "+SANTA. PETRONELA.MAR+". Moćnik je prekriven tipičnim limom široke skupine iz XV. stoljeća, kojoj pripada moćnik sv. Luke (LIII.), a riječ je o vrpici iskucanoj po matrici kružnih listova akantusa. Ispod koljena pojavljuju se dvije iznimno stare srebrne i pozlaćene vrpce iz X. stoljeća. Gornja i tanja vrpca od srebrnog i pozlaćenog lima jednostavnog je, ali vrlo finog prepleta triju niti, a donja, minuciozna, iznimne kakvoće, s florealnim motivom, sadrži tri medaljona. Po iznimnoj vrijednosti svoje plastike, ova vrpca natkriljuje sve viđeno u Dubrovniku. Možda bi neka paralela bio kasniji rubni ures minijatura iz barijskog Exulteta broj I. iz XI. stoljeća (vidi: Gugliel-

⁴⁸ Cuscito, Milano 1992, str. 104-105

⁴⁹ Vidi bilješku 24, 40 i 50.

⁵⁰ Spiozzi 2004, str. 77, 189-193

⁵¹ Rukopis (autograf piščev cenzurirala je vlast Dubrovačke Republike), se čuva u dubrovačkom dominikanskom samostanu.

⁵² DAD, Liber. Reformat., 2 (1312 - 1317), 34: "Die 19. januari 1314. In majori Cons. et ut inveniri possit et puniri tam enorme et inauditum et abominabile sacrilegium quod factum fuit de inhonesta tractatione et dilanatione Reliquiarum Sanctorum corporum quae sunt in Ecclesia s. Stephani et de furto...earumdem, captum fuit et quod quicumque qui accusaverit illum vel illos qui dictum furtum et sacrilegium commiserunt, si per ejus accsationem veritas inveniri possit, habeat a Comune pp. 200 et teneatur in credentia. Item quod ob reverentiam Dei et B. Mariae et omnium sanctorum praedictae Reliquiae sanctorum corporum quae sunt in ecclesia s. Stephani debeant reformari, et ornari, et aptari sicut prius erant, vel melius, ad expensas Comunis."

⁵³ DAD, Liber Diversorum Notariae (1493), 23: "Die 26 novembris 1493. Reverendus D. Georgius Episcopus Mercanensis cui consignata fuit clavis Reliquiarum Ecclesiae s. Stephani, quae stare solet in manu antiquorum de stripe illorum Cruce, et hoc de consensu Ser Dragoe Andrea de Cruce, cui legitime spectabat ad tenendam dictam clavem, fecit de manu sua unum scriptum suae manus quod positum fuit in Thesauraria, quod scriptum est hujus tenoris, videlicet: Anno salutis Christianae 1493 die 25 Novembris. Reliquiae de argento deatatae sunt in toto triginta octo, et unus calix in Sanctuario s. Stephani contentae. Item plura ossa ss. Corporum, item duae petiae bonae quantitatis Ligni Domini. Georgius Eppus Mercanensis m.p. Ego Theodorus Prodanelli praesens fui."

⁵⁴ DAD, Diversa Notariae (1498), 76, 25-25

mo Cavallo, 1990., 221). Jedan medaljon ima kao temu svetački muški lik - vjerojatno proroka Danijela, s grčkim siglami. Dva su medaljona iskovana po zlatnom solidu cara Konstantina VII. Porfirogeneta i Romana I. Lakapena (931. - 944.). Konstantin je odjeven u loros, a Roman je ogrnut klamisom; oba su okrunjena, a između sebe drže patrijarški križ. Porfirogenet spominje moćnik sv. Pankracija, ali je očito da je i ovaj moćnik iz iste crkve sv. Stjepana na Pustijerni postojao u njegovo vrijeme. Dakle, prvotni prepravljene moćnik treba datirati u prvu polovicu X. stoljeća. Ovaj sloj riznice iz Sv. Stjepana s bazilikalnim dragocjenostima tvori veliki i najvažniji temelj cijele dubrovačke kolekcije. Taj primjer iznova potvrđuje da je numizmatika, uz sfragistiku i medaljarstvo, zanimljiva za komparativno praćenje stilskih mijena istih zlatara koji su radili i moćnike u katedralnom Moćniku.

Na vladarskim i crkvenim ispravama u Državnom arhivu u Dubrovniku mnoštvo je sačuvanih pečata u vosku, olovu, srebru i zlatu. Nesumnjiv je likovni utjecaj tih pečata na dubrovačke zlatare. Bizant je, kao svojedobno umjetničko središte svijeta, i emisijama novca s portretima careva i poveljama s pečati- ma širio svoju političku moć.⁵⁵ Stoga neće začuditi pojava dvaju moćnika s portretima bizantskog cara Konstantina VII. Porfirogeneta u Dubrovniku. Do danas su u Dubrovniku sačuvane dvije horizme - prva Mihajla II. Anđela, iz listopada 1237., s likom sv. Mihovila,⁵⁶ i druga, Konstantina XI. Paleologa, posljednjega bizantskog cara, iz 1451. godine, s likom Krista Pantokratora.⁵⁷ Ove dvije horizme svjedoče o pet- stoljetnoj tradiciji bizantskoga dvorskog zlatarstva u Dubrovniku, od zlatne *staurothece* do zlatne povelje posljednjega bizantskog cara.

Drugi moćnik iz ove skupine je moćnik noge sv. Domicile mučenice (vis. 29 cm, šir. 15,8 cm, šir. me- daljona 6,7 cm, šir. bizantskih medaljona 2,05 cm), koji se čuva u Moćniku pod rednim brojem XC (sl. 9-12). Ovaj je moćnik istovjetan moćniku noge sv. Petrunjele (CLXI.) i ubraja se u jedan od vrjednijih u dubrovačkom Moćniku. Isto je tako i ovaj moćnik na osnovi Crijevićeva opisa pripadao Moćniku crkve sv. Stjepana na Pustijerni sve do godine 1667.

Na vrhu noge je kružni medaljon s trolistom u sredini, poput medaljona s moćnika sv. Petrunjele, te natpis gotičkom majuskulom: "+SANTA. DOMICHELA. MARTI." Uz lim vrha noge nalazi se okomita vrpca, a uokolo šiljaste cipelice je vrpca s motivom kruznoga lisnatog motiva sa sitnim žirovima i cvjeto- vima, kakav se pojavljuje na brojnim moćnicima u dubrovačkoj riznici, a najprepoznatljiviji iz te skupine je moćnik sv. Luke (LIII.), sigurno datiran u XV. stoljeće. Gornja vrpca uz medaljon na vrhu i vrpca na koljenu od pozlaćenog su srebrnog lima iz X. stoljeća. Po iznimnoj vrijednosti svoje plastičnosti, dvoplet na gornjoj i medaljoni na donjoj vrpci izvan svih su usporednih kategorija. U donjoj vrpci prepleta vitica iznimne kvalitete dva su svetačka lika iskucana, teško čitljivih oznaka. Jedan, mladenačkih crta lica, mo- žda je sv. Dimitrije, a drugi je sv. Petar. Također, u ovalu je medaljon iskovan po solidu cara Konstantina VII. Porfirogeneta i Romana I. Lakapena (931.-944.). Konstantin je odjeven u loros, a Roman je ogrnut klamisom; oba su okrunjena, a između sebe drže patrijarški križ. Ovaj medaljon mnogo je kvalitetniji od istrošene matrice na moćniku sv. Petrunjele (CLXI.).

Car Konstantin Porfirogenet spominje moćnik sv. Pankracija iz crkve sv. Stjepana na Pustijerni, a i taj je moćnik nastao u carevo vrijeme. Car bez razloga ne bi spominjao moćnike u jednoj gradskoj crkvi kada se zna da ih ne navodi ni u jednoj drugoj dalmatinskoj crkvi. Dakle, prvotni prepravljene moćnik treba datirati u prvu polovicu X. stoljeća. Ovaj sloj riznice sv. Stjepana s bazilikalnim dragocjenostima tvori velik i najvažniji temelj cijele dubrovačke kolekcije.

Upravo ova dva moćniku imaju posebnu vrijednost u Moćniku iz prve pol. X. st., s portretima cara Konstantina VII. Porfirogeneta, nastali vjerojatno kao otkovi bizantskoga zlatnog novca, koji su potvrdili postojanje najstarije kolekcije u Crkvi sv. Stjepana na Pustijerni. Nažalost, ta dva moćnika su sačuvala samo svoje kovinske vrpce, jer su posve prerađeni u XV. stoljeću, za jedne od takvih preinaka. Brojni su popravci pritom omogućili da se u dubrovačkim primjercima prepoznaju zlatarske "arheologije" stilskih slojeva na pojedinim dubrovačkim moćnicima. Tako se danas za mnoge moćnike ne daje ustanoviti nji- hova jasna stilaska pripadnost, već samo prevladavajući stilski dojam o sačuvanim kovinskim limovima. Dubrovački najstariji sloj moćnika do XI. stoljeća potvrđuje i kotorski paralelni primjer, gdje se u sredi-

⁵⁵Kitzinger 1965, str. 185-193. Autor raspravlja o širenju novca s carskim likom na slikarstvo i druge grane umjetnosti

⁵⁶F. Barišić 1966, str. 1-24

⁵⁷DAD, Acta et diplomata, P. P. 44

šnjem dijelu Moćnika čuva moćnik glave sv. Tripuna, "Slavna Glava", nastala u bizantskim radionicama s kasnijim slojevima od XIV. do XVII. st. Posebnu rijetkost predstavlja starokršćanski stakleni moćnik (*olla cineraria*), s moćima sirijskih mučenika sv. Srđa i Baka. On je po kotorskoj predaji prenesen u Kotor iz glasovitoga istoimenog benediktinskog samostana na Bojani nakon pada Skadra u turske ruke 1479. godine.⁵⁸

Svakako, valja uzeti u obzir činjenicu da je dubrovačka riznica nastajala sustavnim prikupljanjem moćnika i rijetkih dragocjenosti tijekom više od tisuću godina svojega postojanja kao središnje metropolitanske riznice i državnog trezora. U njoj su se čuvale i najvrjednije državne isprave, a osobito je značajno to što je ona imala funkciju riznice dragocjenosti jedne samostalne države u trajanju od gotovo pola tisućljeća. Moćnik dubrovačke prvostolnice tako je bio riznicom države u političkom pogledu, tj. sa zastavom, vojskom, financijama, unutrašnjim političkim uređenjem, vanjskom politikom i diplomacijom. Na hrvatskim nacionalnim prostorima nije nastala ni jedna slična institucija, jer je samo Dubrovnik bio i ostao jedina politička konstanta hrvatskog naroda s međunarodnim priznanjem u onodobnim političkim uvjetima i unutar mjerila jedne komunalne države vođene plemićkom oligarhijom, kakvih je na Apeninskom poluotoku bilo više. Dubrovniku je, u političkom ceremonijalom smislu, Moćnik bio ogledalo vlastitog sjaja kad je trebalo strancima pokazati ono najdragocjenije i najblještavije. Usto, on je imao svoje dvije temeljne dimenzije: kultološku i kulturološku. Tri najstarije sačuvane umjetnine iz dubrovačkog Moćnika prije nabave moćnika glave sv. Vlaha u prvoj četvrtini XI. stoljeća potvrđuju tezu o njihovoj iznimnoj važnosti, bilo da su prispjele iz Carigrada bilo da su na sebi imale carske potrebe. Četvrta razmatrana umjetnina, srebrna tabula iz XII. stoljeća, uvrštena je u raspravu zbog nastanka tabule zlatne *staurothece*.

⁵⁸ A. Belan 2000, str. 36-41

POPIS LITERATURE

Annali di Ragusa 1883

Annali di Ragusa, *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, vol. XXIV, Zagabriae 1883.

Babić 1983-1984

I. Babić, *Anžuvinski biljezi u Dalmaciji*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, 23 (10), Zadar 1983-1984, 326-327

Babić 1984-1985

I. Babić, *Installations humines au pied des citadelles en Dalmatie*, Balcanoslavica 11/12, Prilep 1984-1985, 23-25

Bandur 1729

A. Bandur, *IMPERIO ORIENTALE SIVE ANTIQUITATES CONSTANUNOPOLITANAE IN QUATOR PARTES DISTRIBUTAE*, TOMUS SECUNDUS, Venetiis, MDCCXXIX.

Bank/Bouvier/Djuric/Bouras 1980

A. Bank/B. Bouvier/I. Djuric/L. Bouras, *Etudes sur le croix byzantines du Musée d'art et d'histoire de Geneve*, Genava, Nouvelle série XXVIII, Geneve 1980, 97-122

Barišić 1966

F. Barišić, *Pismo Mihajla III Anđela dubrovačkom knezu iz 1237. godine*, Zbornik radova Vizantološkog instituta IX, Beograd 1966, 1-24

Belamarić 1991

J. Belamarić, *Capsella reliquiarum (1160.) iz crkve sv. Kuzme i Damjana u Kaštel Gomilici*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 31, Split 1991, 41-57

Belamarić 2001

J. Belamarić, *Studije iz srednjevjekovne i renesansne umjetnosti na Jadranu*, Split 2001.

Belan 2000

A. Belan, *Sv. Tripun i njegova Katedrala*, Kotor 2002, 36-41

Bouras 1979

L. Bouras, *The cross of Adranopole. A silver Processional Cross of the Middle Byzantine Period*, Athens 1979.

Braun 1924

J. Braun, *Der christliche Altar in seiner geschichtlichen Entwicklung*, I, II, München 1924.

Caillet 1988

J. P. Caillet, *La croix byzantine du Musée de Cluny*, Rev. du Louvre 38, 1988.

Caillet 1995

J. P. Caillet, *Héritage antique et innovations dans les trésors d'église du haut moyen age*, Hortus artium medievalium 1, Zagreb/Motovun, 1995, 46-56

Cervarius Tubero 1784

L. Cervarius Tubero, *Commentaria suorum temporum*, Rhacusii 1784.

Cuscito 1992

G. Cuscito, *Le pale d'argento di Cividale, Caorle e Grado*, u: Ori e tesori d'Europa-Mille anni dioreficeria nel Friuli-Venezia Giulia (katalog izložbe), Milano 1992, 104-105

Davies 1965

G. J. Davies, *The early Christian Church*, New York 1965.

Davies 1989

R. Davies, *The Book of Pontiffs (Liber Pontificalis) – The Ancient Biographies of the First Ninety Roman Bishop to A.D. 715*, Text of Historians, Latin ser. 5, Liverpool 1989, 23

De Diversis de Quartigianis 1983

F. De Diversis de Quartigianis, *Opis položaja, zgrada, državnog uređenja i pohvalnih običaja slavnog grada Dubrovnika* (preveo s latinskog I. Božić), Dubrovnik 1983.

Durand 1999

J. Durand, *Byzantine Art*, Verona 1999.

Emilade 1973

M. Emilade, *Mito e realtà*, Varese 1973.

Farlati/Coleti 1800

D. Farlati/J. Coleti, *Ecclesiae Ragusinae historia*, tomus VI, Venetiis, MDCCC.

Filipović 1970

R. Filipović, *Dubrovnik u engleskoj putopisnoj literaturi 16. i 17. stoljeća*, Dubrovnik 13, Dubrovnik 1970, 93-102

Fisković 1949

C. Fisković, *Dubrovački zlatari od XIII do XVII stoljeća*, Starohrvatska prosvjeta, s. III, 1, Zagreb 1949, 143-249

Fisković 1964

C. Fisković, *Les artistes français en Dalmatie du XVI e au XVIIIe siècle*; *Annales de l'Institut français de Zagreb* 14/17, Zagreb 1964, 25-40

Fisković 1965

C. Fisković, *Umjetničke veze Mađarske i Dalmacije u srednjem vijeku i renesansi*, *Mogućnosti* 4/5, Split 1965, 493-511

Fisković 1969

C. Fisković, *Umjetnine u nekadašnjoj dubrovačkoj crkvi sv. Vlaha*, *Zbornik za likovne umetnosti* 5, Beograd 1969, 235-335

Fisković 1973

C. Fisković, *Dalmatinski majstori u srenjovjekovnoj Bosni i Hercegovini*, *Radovi simpozijuma Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura*, Zenica 1973, 147-199

Fisković 1976

C. Fisković, *English monuments in Dalmatia*, *Simpozijum Dubrovnik's relations with England*, Zagreb 1976, 157-185

Fisković 1980

I. Fisković, *O ranokršćanskim spomenicima naronitanskog područja*, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva (HAD-a)*, 5, *Dolina rijeke Neretve od prethistorije do ranog srednjeg vijeka*, Zagreb 1980, 214

Fisković 1987

I. Fisković, *Romaničko slikarstvo u Hrvatskoj*, Zagreb 1987.

Furlan 1974

I. Furlan, *Reliquiario della Vera Croce* (katalog izložbe Venezia e Bisanzio), Venezia 1974, 54

Gabričević 1987

B. Gabričević, *Studije i članci o religijama i kultovima antičkog svijeta*, Split 1987, 113-124

Grabar 1969

A. Grabar, *La précieuse croix de la Lavra Saint-Athanase au Mont-Athos*, *Cahiers Archéologiques* XXIX, Atena 1969, 99-125

Janković 1964

M. Janković, *Grad u Shakespearevoj Iliriji*, *Filološki pregled I/II*, Beograd 1964, 141-145

Jansen 1864

A. Jansen, *Art chrétien jusqu' la fin du Moyen Age*, Bruxelles 1864, 52

Katičić 1988

R. Katičić, *Aedificaverunt Ragusium et habitaverunt in eo* – *Tragom najstarijih dubrovačkih zapisa*, *Starohrvatska prosvjeta*, s. III, 18, Split 1988, 5-38

Kitzinger 1965

E. Kitzinger, *Some reflections on portraiture in byzantine art*, *Zbornik radova Vizantološkog instituta VIII*, Beograd 1965, 185-193

Kolarić 1982

J. Kolarić, *Istočno kršćanstvo*, Zagreb 1982.

Kostić 1972

V. Kostić, *Kulturne veze između jugoslavenskih zemalja i Engleske do 1700. godine*, SANU, posebna izdanja, knjiga CDLVIII, Beograd 1972, 190-192

Krasić 1975

S. Krasić, *Priredio je za tisak djelo Serafina Crijevića Prologomena in sacram Metropolitim ragusinam ad illustrandam*, *Dubrovačka biblioteka*, Zagreb 1975, 37

Krasić 1991

S. Krasić, *Djela likovne umjetnosti u dominikanskome samostanu u Dubrovniku u XV. i XVI. stoljeću* (tiskana pod pogrešnim imenom: Josip Krasić), u: *Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16. stoljeća*, Zagreb 1991, 210, 216

Krasić 1998

S. Krasić, *Pet stoljeća dominikanske nazočnosti u Korčuli 1498-1998*, Zagreb 1998.

Lentić 1979

I. Lentić, *Prilog istraživanju augsburških zlatara u Hrvatskoj*, Peristil 22, Zagreb 1979, 22

Lentić 1980A

I. Lentić, *Prilog istraživanju dubrovačkog zlatarstva 15. stoljeća*, Bulletin JAZU 2 (50), Zagreb 1980, 50

Lentić 1980B

I. Lentić, *Nekoliko radova augsburških i bečkih majstora iz 17. i 18. stoljeća u Dubrovniku*, u: Fiskovićev zbornik I (Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 21), Split 1980, 525-533

Lentić 1982

I. Lentić, *Die Silberpunzen der Republik Dubrovnik II*, Internationales Handwerkgeschitliches Symposium II, Veszprem 1982, 257-272

Lentić 1984

I. Lentić, *Dubrovački zlatari 1600-1900*, Zagreb 1984.

Lentić 1987

I. Lentić, *Zlatarstvo*, u: Zlatno doba Dubrovnika (katalog izložbe), Zagreb 1987, 229-232, 368-389

Lorenzoni 1963

G. Lorenzoni, *La Pala d'oro di San Marco*, Milano 1963, 4, 8

Lupis 1996

V. B. Lupis, *O ophodnom križu kapljičastog tipa iz Župe dubrovačke*, u: Zbornik Župe dubrovačke, sv. II, Dubrovnik 1996, 1-12

Lupis 1997A

V. B. Lupis, *Moći sv. Luke Evanđeliste iz stolnog grada Jajca*, Hercegovina, NS 11, Mostar 1997, 31-40

Lupis 1997B

V. B. Lupis, *Prilog poznavanju dubrovačkog zlatarstva XIV. stoljeća*, Peristil 39, Zagreb 1997, 23-24

Lupis 1999A

V. B. Lupis, *Nikola Paskov Papac, dubrovački zlatar iz prve polovice XIV. stoljeća*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti 23, Zagreb 1999, 43-46

Lupis 1999B

V. B. Lupis, *Emajlni reljefi na moćnicima sv. Vlaha* (katalog izložbe), Dubrovnik 1999, 1-4

Lupis 2000A

V. B. Lupis, *Prilog poznavanju zlatarstva XIV. stoljeća na Pelješcu*, Dubrovnik 1/2, Dubrovnik 2000, 255-265

Lupis 2000B

V. B. Lupis, *Sakralna baština Stona i okolice*, Ston 2000.

Lupis 2000C

V. B. Lupis, *Kotorske likovne teme – u slavu grada Kotora*, Croatica Christiana Periodica 46, Zagreb 2000, 189-196

Lupis 2001A

V. B. Lupis, *Emajlni reljefi na moćnicima sv. Vlaha*, Dubrovnik 2001.

Lupis 2001B

V. B. Lupis, *Liturgijski predmeti iz crkve Sv. Andrije na Pilama*, Anali zavoda za povijesne znanosti HAZU Dubrovnik 39, Zagreb-Dubrovnik 2001, 381-396

Lupis 2002

V. B. Lupis, *Sakralna baština otoka Koločepa*, Dubrovnik 1-2, Dubrovnik 2002, 246-256

Lupis 2003

V. B. Lupis, *Ophodno raspelo dubrovačkog nadbiskupa Reinalda Gratiana iz 1516. godine*, Radovi Instituta povijesti umjetnosti 27, Zagreb 2003, 81-84

Lupis 2004A

V. B. Lupis, *Napuljsko zlatarstvo u Dubrovniku*, Radovi Instituta povijesti umjetnosti 28, Zagreb 2004, 162-175

Lupis 2004B

V. B. Lupis, *Prilozi poznavanju utjecaja toskanskog zlatarstva na dubrovačko zlatarstvo XIV. stoljeća*, Dubrovnik 4, Dubrovnik 2004, 44-47

Marjanović-Vujović 1987

G. Marjanović-Vujović, *Krstovi od VI do XII veka iz zbirke Narodnog muzeja*, Beograd 1987.

Mercati 1939-1940

S. Mercati, *Sulla croce bizantina degli Zaccaria nel Tesoro del Duomo di Genova*, *Annuario della Scuola Archeologica di Atene I-II*, Atena 1939-1940, 43

Mirković 1935

L. Mirković, *Relikvijari moštiju sv. Vlaha*, *Srpska kraljevska akademija LXXXI*, Beograd 1935, 31-54

Novak 1930-1934

V. Novak, *Lopudski relikvijar*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LI*, Split 1940, 165-194, sl. XXIV/XXV

Panazza 1987

G. Panazza, *Il Tesoro delle Sante Croci nel Duomo Vecchio di Brescia*, Brescia 1987.

Pecarski 1964

B. Pecarski, *Byzantine influence on some Silver Boocovers in Dalmatia*, u: *Zbornik I Vizantološkog kongresa u Ohridu*, Ohrid 1964, 93

Pocharsky 1993

P. Pocharsky, *Altar und Bil. Zur Entstehung des Retabels*, u: K. Niederwimmer/G. Reingrabner/G. Sauer (Hrsg), *Der christliche Glaube und seine Gestalt*, Wien 1993, 38-45

Pocharsky 1999

P. Pocharsky, *Der mittelaltarlische Altar – die Bedeutung seiner Bilder*, u: Gerlinde/Strohmeier/Wiederanders, *Theologie und Kultur*, Halle-Salle 1999, 217, 230

Razzi 1903

S. Razzi, *La storia di Ragusa*, Dubrovnik 1903.

Spiozzi 2004

A. M. Spiazzi, *Oreficeria Sacra in Veneto*, vol. I, Padova 2004, 189-193

Škobalj 1971

A. Škobalj, *Obredne gomile*, Čiovo 1971.

Tadić 1939

J. Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, Dubrovnik 1939.

Talbot Rice 1963

D. Talbot Rice, *Art of the Byzantine Era*, New York 1963.

Tarlon 1974

J. Tarlon, *Arti santuarie, Il secolo dell'anno Mille*, Milano 1974.

Tatarin 2004

Tatarin, *Feniks, život i djelo Nikolice Bunića*, Zagreb 2004, 1-84

Totev 1995

K. Totev, *Croix processionelle da Tarnovo*, *Bulgaria Pontica Medii Aevi VI*, Nessenbre 1995, 122-142

Totev 1998

K. Totev, *Procesen krst ot Trapezica*, *Arheologia 1-2*, Sofia 1998, 33

Vergani 1993

A. G. Vergani, *Verso di croce-Milano e la Lombardia in et? comunale*, *Secoli XI-XIII*, Milano 1993, 41

Zastrow/De Meis 1975

O. Zastrow/S. De Meis, *Oreficeria in Lombardia dal VI al XIII secolo. Croci e Crocefissi*, Como 1975.

Summary

HISTORY OF RESEARCHES AND NEW CONTRIBUTIONS TO THE KNOWLEDGE OF THE OLDEST LAYER OF THE DUBROVNIK CATHEDRAL RELIQUARY

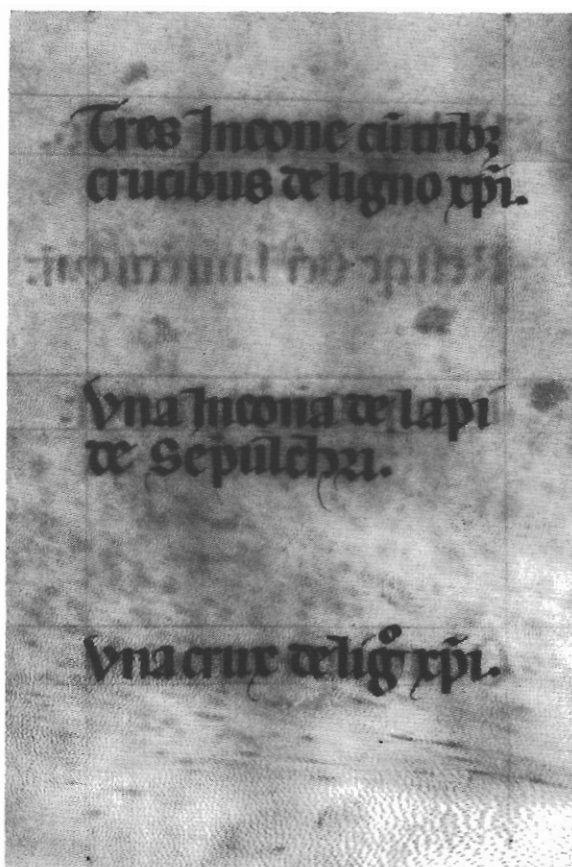
Key words: Dubrovnik, cathedral, metropolitan treasury, relics, staurotheca.

The treasury of Dubrovnik was developed by systematic collecting of reliquiaries and rare valuables during over a thousand years of its functioning as the central metropolitan treasury and the state vault. In the treasury there were kept also the state's most valuable documents and, which is of particular importance, it constituted the treasury of valuables of an independent state that lasted over half a millenium. Thus, the Dubrovnik Cathedral treasury made the treasury of a state in its political sense, that is, with its flag, army, finances, internal political constitution, foreign politics and diplomacy. None such institution existed in the Croatian ethnic lands, since Dubrovnik has been the only political constant of the Croatian people, with its international recognition in the contemporary political circumstances and within the frames of a communal state governed by its noble oligarchy, like several similar ones that existed at the Apennine Peninsula. In Dubrovnik, in the political ceremonial sense, the Reliquiary made a mirror of its splendour when the most valuable and the most splendid was to be shown to foreigners; furthermore, it had two basic dimensions: the cultological and the culturological ones. No surprise, therefore, that the Dubrovnik Reliquiary also made a poetic inspiration over many centuries. The three oldest preserved pieces of art in the Dubrovnik Reliquiary: the golden staurotheca (XX) of the 10th century, made in the Istanbul workshops, and the reliquiaries of St. Domicila (XC) and St. Petrunjela (CLXI) with genuine silver metal sheets of the 10th century, before acquisition of the St. Blasius head reliquiary in the first quarter of the 11th century, confirm the thesis of their exceptional importance. This importance results from the fact that, either having come from Istanbul or having had some imperial portraits on them, they confirm Dubrovnik as an important strategic stronghold of Byzant at the eastern Adriatic shores, where the said reliquiaries arrived as special signs of the imperial favour. The fourth piece of art discussed here: the 12th century silver tabula, is inserted in this paper because of the origin of the golden staurotheca.

Translated by: D. Kečkemet

sl. 1. Moćnik (XIII.) - tablica drva sv. Križa iz dubrovačke prvostolnice (foto: M. Mojaš)

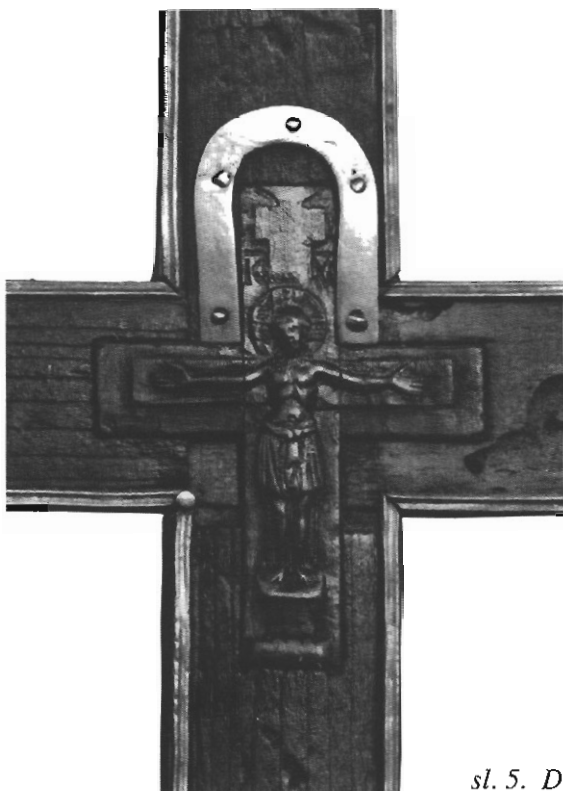
sl. 2. Najstariji popis Moćnika iz 1335. godine, u kojem se spominju tri ikone / staurothece s moćima drva Sv. Križa (fototeka DAD)

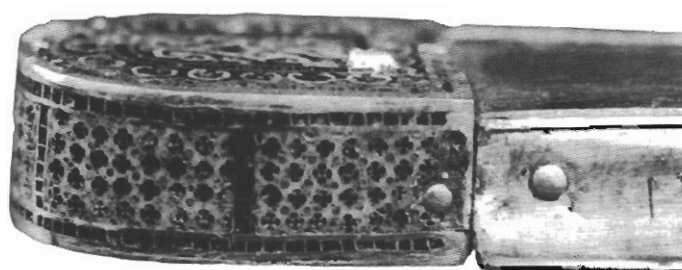
sl. 3. Moćnik (XX.) - tablica drva sv. Križa iz moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: B. Gjukić)

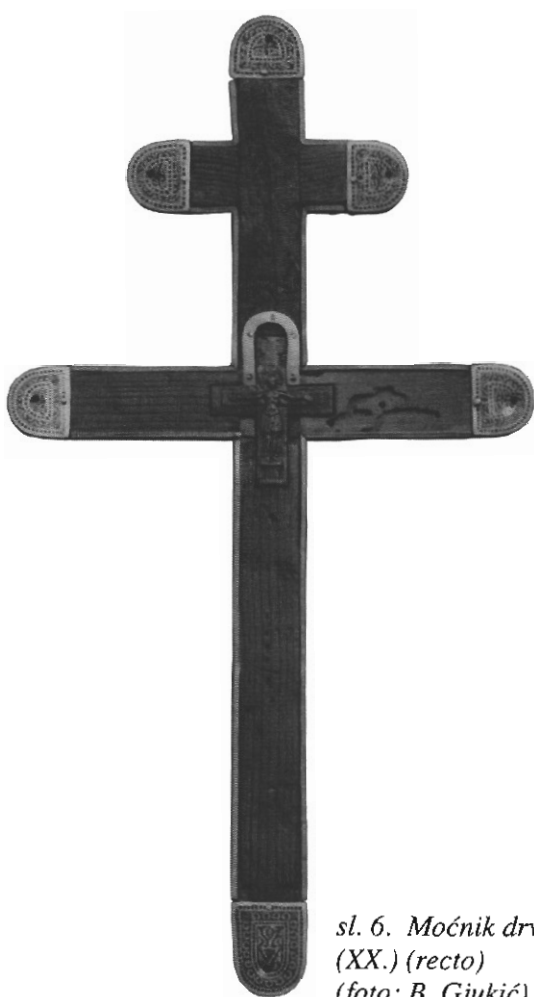
sl. 4. Moćnik (XX.) - tablica drva sv. Križa (fototeka DAD)

sl. 5. Detalj moćnika (XX.) - tablica drva sv. Križa (foto: B. Gjukić)

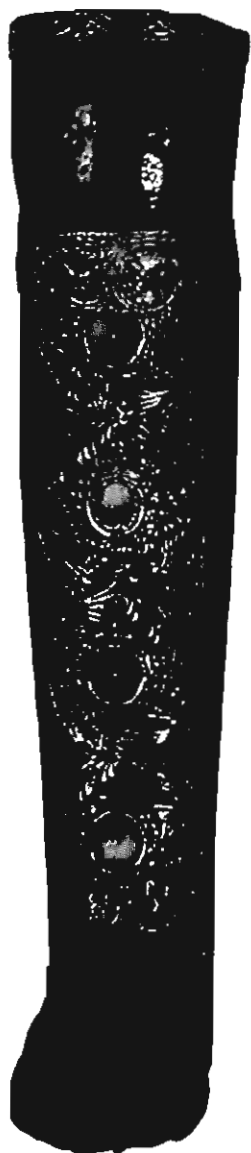
sl. 6. Detalj moćnika (XX.) - tablica drva sv. Križa (foto: B. Gjukić)

sl. 6. Moćnik drva sv. Križa (XX.) (recto) (foto: B. Gjukić)

sl. 6. Moćnik drva sv. Križa (XX.) (verso) (foto: B. Gjukić)

sl. 9. Moćnik noge sv. Domicile mučenice (XC.) iz dubrovačke prvostolnice (foto: M. Mojaš)

sl. 10. medaljon s likom cara Konstantina VII. Porfirogeneta i Romana I. Lakapenci s moćnika noge sv. Domicile mučenice (XC.) (foto: B. Gjukić)

sl. 11. Medaljon s likom sv. Petra (?) s moćnika noge sv. Domicile mučenice (XC.) (foto: B. Gjukić)

sl. 12. Medaljon s likom sv. Dimitrija (?) s moćnika noge sv. Domicile mučenice (XC.) (foto: B. Gjukić)

sl. 14-16. Detalji moćnika noge
sv. Petrunjele (CLXI.)
(foto: M. Mojaš)

sl. 13. Moćnik noge
sv. Petrunjele (CLXI.)
iz moćnika dubrovačke
prvostolnice
(foto: M. Mojaš)

